

615.4:069(437.1/2)

ČESKÉ FARMACEUTICKÉ MUZEUM – KUKS

Karel KRÁL, Ladislava VALÁŠKOVÁ

Univerzita Karlova v Praze, Farmaceutická fakulta v Hradci Králové

Souhrn

Více než sto let usilovali představitelé farmacie o vybudování farmaceutického muzea, které by zachytilo vývoj farmacie. V roce 1969 vznikla v Hradci Králové Farmaceutická fakulta Univerzity Karlovy. Úkolem vybudování farmaceutického muzea v hospitalu nedalekého Kuksu, kde existovala barokní lékárna řádu milosrdných bratří „U granátového jablka“, byl pověřen Václav Rusek. V roce 1996 byla v návaznosti na zdejší lékárnu otevřena expozice s názvem „Kouzlo apatyky“. V roce 2001 o další tři místnosti rozšířená expozice zachycuje vývoj jednotlivých odvětví farmacie. Česká farmacie tak má vlastní muzeum, které dokumentuje významnou roli české farmacie v Evropě.

Klíčová slova: Farmaceutické muzeum; Barokní lékárna; Kouzlo apatyky; Expozice odvětví farmacie.

Czech Pharmaceutical Museum – Kuks

Summary

For more than a century representatives of the field of pharmacy were putting their efforts into building a pharmaceutical museum which would reflect the development of pharmacy. In 1969 the Pharmaceutical Faculty of Charles University came into existence in Hradec Králové. The task to create a pharmaceutical museum in the hospital near Kuks where there was a baroque pharmacy called "The Pomegranate" which belonged to Merciful Brothers' Order was given to Václav Rusek. In 1996 an exhibition called "The Charm of a Pharmacy" was opened in connection with the baroque pharmacy. In 2001 the exhibition was extended by three more rooms representing the development of individual branches of pharmacy. Thus the Czech pharmacy has its own museum which documents the significant role of Czech pharmacy in Europe.

Key words: Pharmaceutical museum; Baroque pharmacy; The charm of a pharmacy; An exhibition on the branches of pharmacy.

Na konci 19. století zesílily snahy o vybudování farmaceutického muzea, které by ukázalo vývoj farmacie a lékárenství v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Byly to zejména mezinárodní farmaceutické výstavy ve Vídni (1883), v Praze (1896) a opět ve Vídni (1913), které podnítily zájem o dějiny farmacie a vše, co souviselo s farmacií a lékárenstvím. Na různých místech v Evropě vznikaly farmaceutické sbírky. Jednou z prvních se mohlo pochlubit Germánské národní muzeum v Norimberku, kde v roce 1883 vznikla lékárenská sbírka. V letech 1924 až 1927 vzniklo jako součást univerzity v Basileji Švýcarské lékárenské muzeum.

V letech 1880–1905 se i v českých zemích začínají objevovat články věnované dějinám české farmacie. Bez těchto článků, podněcujících zájem o dějiny farmacie, by vznik farmaceutického muzea

nebyl možný. K předním autorům článků a propagátorům budování farmaceutického muzea patřili PhMr. Emil Šedivý (1872–1923), PhMr. Josef Svetožár Novák (1877–1943) a PhDr. RNDr. JUDr. PhMr. Karel Pejml (1892–1965). V souvislosti s mezinárodními farmaceutickými výstavami začala v roce 1876 „Farmaceutická společnost“ vytvářet historickou sbírku, ale čeští lékárníci nedokázali využít příznivou dobu a vybudovat farmaceutické muzeum. Nepomohl ani osobní zájem PhMr. Emila Šedivého, který v rámci „Farmaceutické společnosti“ zřídil v roce 1911 sekci, která měla za cíl vybudování muzea. Ani snahy prvního docenta dějin farmacie Jaroslava Hladíka nebo prof. E. Skarnitzla nevedly ke vzniku muzea.

Po II. světové válce bylo na Karlově Univerzitě a její lékařské fakultě obnoveno studium farmacie. Byl to opět Jaroslav Hladík, kdo usiloval o založení

muzea v rámci lékařské fakulty. V roce 1947 bylo na Albertově otevřeno muzeum, které mělo čtyři místnosti, ale bylo určeno ke studijním účelům a nebylo přístupné veřejnosti.

S přemístěním studia farmacie do Brna a Bratislavy, kde v roce 1952 vznikly farmaceutické fakulty, vzrostly naděje zastánců vytvoření muzea. Vybudováním muzea byl pověřen RNDr. PhMr. Václav Rusek. Se zánikem Farmaceutické fakulty v Brně v roce 1960 a jejím přesunem do Bratislavy však veškeré přípravné práce skončily. Na Slovensku v roce 1960 vzniklo Farmaceutické muzeum v prostorách lékárny „U červeného raka“ v blízkosti Michalské brány, kde je dodnes.

V roce 1969 byla zřízena Farmaceutická fakulta v Hradci Králové. Docent Václav Rusek, pověřený výukou dějin farmacie, s velkým nasazením usiloval o založení farmaceutického muzea. Navrhl vybudovat muzeum v nedalekém Kuksu (viz barevná příloha s. III, obr. 1 a 2), kde se základem muzea měla stát sice zrušená, ale dobře zachovaná lékárna hospitalského řádu milosrdných bratří „U granátového jablka“. Nastalo období sběru „muzeálií“.

Díky tomu, že docent Rusek učil dějiny farmacie prakticky všechny, nebo téměř všechny, lékaře v ČSR, všichni věděli, že buduje farmaceutické muzeum. Posílali mu tedy z rušeného inventáře lékáren vše, co bylo z jejich hlediska nepotřebné, ale z historického hlediska nedocenitelné – přístroje, součásti vybavení lékáren či dokumenty, které zachycovaly vývoj české farmacie. Do depozit byly přemístěny části sbírek z Brna a Prahy.

V nepředstavitelně obtížných podmínkách, za pomoci lékařů, pracovníků a studentů Farmaceutické fakulty UK v Hradci Králové vznikalo České farmaceutické muzeum. Dne 18. června 1996 byla otevřena první část expozice tohoto muzea pod názvem „Kouzlo apatyky“. Tím však práce na budování muzea zdaleka neskončily, neboť byla otevřena jen malá expozice zachycující převážně vývoj oficín (viz barevná příloha s. III, obr. 3).

V letech 1997–2000 Památkový ústav Pardubice za přispění „Spolku pro vybudování českého farmaceutického muzea“, který z darů sponzorů a lékařů nashromáždil potřebné peněžní prostředky, zahájil náročné stavební úpravy dalších 3 místností, které navazovaly na stávající expozici. Vnitřní vy-

bavení vyrobil podnik Dřevotvar Hradec Králové na návrh architekta Ing. Miroslava Kopeckého, CSc.

Dne 9. června 2001 byla slavnostně otevřena nová část expozice. Česká republika má od tohoto dne své farmaceutické muzeum. Vydejme se na krátkou prohlídku jeho expozicí.

V prvních dvou místnostech dýchne na návštěvníka minulost. Uvidí nejen krásnou barokní lékárnu řádu milosrdných bratří, ale i bájněho „jednorozce“, porcelánové a dřevěné stojatky v krásně vyřezávaných a zlatem zdobených repositoriích, hmoždíře různých velikostí – zkrátka uvidí, jak vypadaly nejen řádové, ale i světské lékárny v 2. pol. 18. století.

V třetí místnosti začíná expozice nesoucí název „Kouzlo apatyky“. Zachycuje vývoj lékařství v 19. století a na počátku 20. století. Je orientována na lékařství a ukazuje především vývoj oficín, tj. místností, kam v lékárně vstupoval a dodnes vstupuje pacient. Uvidíme zde, jak vypadala tára – pracovní stůl lékaře, na kterém před pacientem připravoval lék, v expozici se nachází bohatá sbírka skleněných a porcelánových stojatek, průmyslově vyráběná léčiva-speciality, nejrůznější přístroje, zařízení, lékopisy a speciality (viz barevná příloha s. III, obr. 5 a s. IV, obr. 8).

Nově vybudovaným vchodem vstoupíme do další místnosti, kde se nachází „materiálka“, tj. sklad, ve kterém lékárník přechovával léčiva. Jsou zde dřevěné sudy a zásobnice, ve kterých se uchovávala rostlinná léčiva – drogy. Nalezneme zde i nástroje na jejich zpracování – řezačky nebo mlýnky. Nechybí ukázky starobylých rostlinných, minerálních, chemických a živočišných léčiv. Z mnoha historických léčiv zde nalezneme „španělské mušky“, které se ještě i dnes používají jako afrodiziakum (viz barevná příloha s. III, obr. 4 a s. IV, obr. 6).

Další místnost nás zaujme svojí rozlohou. Je největší místností muzea a je rozdělena sloupy na dvě části. Nalezneme zde expozici farmaceutické technologie – tabletovačku a průmyslovou míchačku mastí, pilulkovnici (přístroj na zhotovování pilulek), strojky na plnění oplatek a kapslí nebo lis na čípky.

V prosvětlených skříních a vitrínách se můžeme seznámit s vývojem vojenské farmacie. Nalezneme zde různé dokumenty týkající se vojenských farmaceutů, vojenskou polní lékárnu v podobě skřínky. V dalších vitrínách se seznámíme s vývojem farma-

ceutického školství, farmaceutických společností a spolků. Jsou zde exponáty dokumentující umělecké zájmy a tvorbu farmaceutů – ex libris, grafiky nebo knihy lékárnice Marie Kubátové, která náměty svých knih čerpala z Podkrkonoší.

Druhá část místnosti je zařízena jako informační centrum. Návštěvníci tu mohou shlédnout video filmy z historie farmacie, videofilm o řádu milosrdných bratří a jejich lékárnách na území dnešní ČR nebo videofilmy o farmaceutických muzeích v Basileji a Heidelbergu (barevná příloha s. IV, obr. 7).

V poslední místnosti muzea je vystaven lékárenský nábytek z druhé poloviny 20. století. Expozici vévodí kruhový výdejní box, nalezneme zde i nejrůznější přístroje a zařízení, které se používaly v lékárnách ještě před 10–20 lety. Mnohé přístroje a zařízení této části expozice většina návštěvníků, zejména těch starších, zná z návštěv lékárny.

Zvláštností expozice farmaceutického muzea je skutečnost, že při poznávání dějin farmacie není návštěvník jen pasivním pozorovatelem vystavených exponátů a posluchačem odborného výkladu, ale může si např. na tabletovačce (barevná příloha s. IV, obr. 9) zhotovit „svoji vlastní tabletu“ a odnést si ji jako památku na návštěvu muzea.

V roce 2001 vznikla v hospitalu Kuks expozice Českého farmaceutického muzea, která se koncepcí, rozsahem a vystavenými unikátními exponáty plně vyrovná nejznámějším farmaceutickým muzeím v Evropě.

Literatura

1. KRÁL, K. II. mezinárodní výstava lékárnická. *Čas. čes. Lék.*, 1996, roč. 68, s. 22–24.
2. RUSEK, V. – SMEČKA, V. *České lékárny*. Praha, Nuga, 2000.
3. ŠEDIVÝ, E. Příspěvky k dějinám lékárnictví na Moravě a ve Slezsku. Praha, 1905.

Korespondence: Doc. PhDr. Karel Král, CSc.
Univerzita Karlova Praha
Farmaceutická fakulta v Hradci Králové
Ak. Heyrovského 1203
500 05 Hradec Králové
e-mail: kralk@faf.cuni.cz

Do redakce došlo 5. 3. 2002

Obr. 1

Obr. 2

Obr. 3

Obr. 4

Obr. 5

Obr. 6

Obr. 7

Obr. 8

Obr. 9